

REDACTIECOMITE

Colofon

Marcel Afschrift
Jean-Claude Leners
Tony Mets
Pierre Nève
Walter Pelemans
Jean Petermans
Simon Smitz
Christian Swine
Maurits Vandewoude

Verantwoordelijke uitgever

Edited by Pfizer N.V.

Copyright 2002

All rights reserved;

No part of this publication may be reproduced or used in any form or by any means, graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information storage and retrieval systems without written permission of the publisher.

second edition 2002

D/2002/1633/03

ISBN/90-804292-4-4

COR 02n0000001399

AUTEURS

Marcel Afschrift

Internist-Geriater
 Professor Faculteit Geneeskunde RUG
 Diensthoofd afdeling geriatrie, U.Z. Gent

Jean-Pierre Baeyens

Internist-Geriater
 Gastdocent Faculteit Geneeskunde K.U. Leuven
 Diensthoofd afdeling geriatrie, A.Z Damiaan, Oostende

Nicolas Berg

Interniste-gériatre
 Professeur invité à la Haute Ecole André Vésale
 Chef de service de gériatrie du Bois de l'Abbaye (CHBAH)
 Président du Centre d'Aide aux Personnes Agées
 Maltraitées (CAPAM)

Stephan Ceulemans

Interniste-gériatre
 CHR de la Citadelle, 4000 Liège

Georges Coremans

Gastro-enteroloog
 Professor Faculteit Geneeskunde K.U. Leuven
 Diensthoofd (waarnemend) afdeling gastro-enterologie
 Dienst Interne Geneeskunde, Univ. Ziekenhuizen
 K.U. Leuven

Pascale Cornette

Interniste-Gériatre
 Service de Médecine Interne
 Cliniques Univ. St.- Luc, UCL.

Guy Decaux

Interniste
 Chargé de cours
 Université Libre de Bruxelles
 Hôpital Erasme – Bruxelles

Jacques Defleur

Psychogériatre
 Chef du Service de psychogériatrie J. de Ajuriaguerra,
 Clinique Derscheid, Waterloo
 Chargé de cours Université Libre de Bruxelles

Eddy Dejaeger

Internist-Geriater
 Hoofddocent Faculteit Geneeskunde K.U. Leuven
 Adjunct-Kliniekhoofd afdeling geriatrie
 Dienst Interne Geneeskunde, Univ. Ziekenhuizen KU.Leuven

Jean-Jacques De Laey

Oftalmoloog
 Professor Faculteit Geneeskunde RUG.
 Diensthoofd Oftalmologie U.Z. Gent

Philippe Delmotte

Médecine Interne
 CHR La Citadelle, Liège

Eric Derom

Pneumoloog
 Hoofddocent Faculteit Geneeskunde RUG
 Kliniekhoofd U.Z. Gent

Annick D'Hooghe

Internist-Geriater
 Verantwoordelijke CVA-eenheid
 Universitair Centrum Geriatrie Antwerpen

Inge Dhooge

Neus-keel-oor arts
 Docent Faculteit Geneeskunde RUG
 Kliniekhoofd U.Z. Gent

Jan Godderis

Neuro-psiater
 Professor Faculteit Geneeskunde K.U.Leuven

Etienne Joosten

Internist-Geriater
 Professor Faculteit Geneeskunde K.U.Leuven
 Adjunct-kliniekhoofd afdeling geriatrie,
 Dienst Interne Geneeskunde,
 Univ. Ziekenhuizen K.U.Leuven

Julien Lambert

Dermatoloog
 Professor Faculteit Geneeskunde
 Universiteit Antwerpen
 Diensthoofd Dermatologie UZA

Pierre Lefèbvre

Interniste
 Professeur émérite à l'Université de Liège
 Consultant au Centre Hospitalier Universitaire
 de Liège
 Président élu de la Fédération Internationale
 du Diabète

Jean-Claude Leners

Médecine Générale
 Formation Post-Universitaire en Gériatrie
 Medical Coordinator of the Long Term Care Units
 Centre Hospitalier Neuro-Psychiatrique
 L – Ettelbrück/Grand-Duché de Luxembourg

Claude Melon

Interniste-Gériatre
 Responsable du Service de Gériatrie
 Clinique de Jolimont – Lobbes

AUTEURS

Tony Mets

Internist-Geriater
 Professor Faculteit Geneeskunde en Farmacie, VUB Brussel
 Diensthoofd Geriatrie, Academisch Ziekenhuis, VUB Brussel

Walter Michielsen

Internist-Geriater
 Docent Faculteit Geneeskunde RUG
 Afdeling Geriatrie U.Z. Gent

Pierre Nève

Interniste-Gériatre
 Professeur de Gériatrie
 Université Libre de Bruxelles
 Hôpital Erasme – Bruxelles

Renaat Peleman

Internist-Infectioloog
 Docent Faculteit Geneeskunde RUG
 Afd. Algemene Inwendige Ziekten en Infectieziekten

Walter Pelemans

Internist-Geriater
 Professor Faculteit Geneeskunde, K.U. Leuven
 Diensthoofd afdeling geriatrie,
 Dienst Interne Geneeskunde,
 Univ. Ziekenhuizen K.U. Leuven

Jean Petermans

Interniste-Gériatre
 Maître de conférence à l'Université de Liège
 Chef de service de Gériatrie au CHR La Citadelle, Liège

Dirk Pevernagie

Internist
 Diensthoofd Slaaplaboratorium,
 Afdeling Pneumologie U.Z. Gent

Jean-Philippe Praet

Internist-Geriater
 Diensthoofd Geriatrie, Sint-Pietersziekenhuis, Brussel
 Consulent Academisch Ziekenhuis VUB

Vera Rogiers

Doctor in Farmaceutische Wetenschappen
 Master in Toegepaste Toxicologie
 Professor Faculteit Geneeskunde en Farmacie VUB
 Diensthoofd Toxicologie VUB

Diane Roseeuw

Geaggregeerde PhD in Dermatologie
 Professor Faculteit Geneeskunde en Farmacie VUB
 Diensthoofd Dermatologie AZ VUB

Eric Salmon

Neurologue
 Chef de Travaux
 Responsable de la Clinique de la Mémoire,
 Service de Neurologie, CHU de Liège
 Directeur médical, Centre de Recherche du
 Cyclotron,
 Université de Liège

Simon Smitz

Interniste-Gériatre
 Chargé de cours adjoint. Chef de Clinique,
 Université de Liège et CHU de Liège
 Responsable de l'Unité de Gériatrie du CHU
 de Liège

Christian Swine

Interniste-Gériatre
 Professeur à la Faculté de Médecine
 U.C. Louvain
 Responsable du service de Gériatrie
 Clinique UCL de Mont-Godinne

Paul Van Cauwenberghe

Oto-rhino-laryngoloog
 Professor Faculteit Geneeskunde RUG
 Diensthoofd Oto-rhino-laryngologie, U.Z. Gent

Maurits Vandewoude

Internist-Geriater
 Professor Faculteit Geneeskunde Universiteit
 Antwerpen
 Diensthoofd Universitair Centrum Geriatrie
 Antwerpen

Marie-Claire Van Nes

Interniste-Gériatre

Dominique Van Pee

Interniste-Urgentiste
 Chargé de cours à la Faculté de Médecine
 Service des Urgences (Dr. J.B. Gillet)
 Cliniques Universitaires UCL de
 Mont-Godinne

Werner Van Steenbergen

Internist
 Professor Faculteit Geneeskunde K.U. Leuven
 Kliniekhoofd afdeling Hepatologie
 Dienst Interne Geneeskunde, Univ.
 Ziekenhuizen K.U. Leuven

AUTEURS

Ilse Verhaeverbeke

Internist-Geriater
Fusieziekenhuis Monica (Eeuwfeestkliniek), Antwerpen

Mariette Verrycken

Erevrederechter
Eredocent VUB

Bart Vinck

Audioloog
Docent Faculteit Geneeskunde RUG
Directeur "Ter Sprake" U.Z. Gent

De eerste editie van “Geriatric, Dagelijkse Praktijk” werd uitgegeven in 1998. Met de verspreiding van 20.000 exemplaren in beide landstalen werd toen een groot gedeelte van de artsengemeenschap bereikt. Een losbladige versie werd eveneens ter beschikking gesteld van de graduaatstudenten medische wetenschappen aan de Belgische universiteiten. Interesse voor het werk bleef echter niet beperkt tot de artsen. Zowel vanuit de opleidingsscholen voor verpleegkundigen, ergotherapeuten en kinesitherapeuten als vanuit de beroepssector was er een sterke vraag naar de publicatie. Al vlug werd het werk een basisreferentie voor de klinische aspecten van de geriatriche praktijkvoering. Het succes steunde ook op het feit dat het boek werd samengesteld onder de coördinatie van de diensten Geriatric van alle Belgische Universiteiten uit beide taalgemeenschappen. Hierdoor werd het gedragen door een brede consensus, waarbij toch elke auteur verantwoordelijk bleef voor de eigen bijdrage.

De geneeskunde in al zijn facetten evolueert snel. Resultaten van wetenschappelijk en klinisch-experimenteel onderzoek, samen met de ontwikkeling van nieuwe therapeutische mogelijkheden kunnen op korte termijn de dagelijkse praktijkvoering grondig wijzigen. Verder zorgen de maatschappelijke en demografisch druk ervoor dat in de gezondheidszorg voor de oudere persoon nieuwe ideeën ontwikkeld worden. Voorbeelden hiervan zijn meer aandacht voor de thuiszorg en de transmurale vormen van zorgverlening naast de institutionele zorg, politieke initiatieven voor betere financiering van die zorg en concepten voor ontwikkeling van geriatriche zorgprogramma's in ziekenhuizen. Om snel op deze evolutietrends te kunnen inspelen leek het opportuun om een nieuwe editie van het werk uit te geven. Een aantal van de hoofdstukken werd grondig herzien en bijgewerkt en sommige nieuwe onderwerpen werden toegevoegd. De nieuwe editie verschijnt alleen als losbladige versie met een meer compacte en sobere uitvoering. Zij bevat ook een Appendix met een overzicht van de belangrijkste instrumenten die gebruikt worden in de geriatriche evaluatie en die vermeld worden in de verschillende hoofdstukken. Om de bereikbaarheid te vergroten zal men de tekst ook kunnen terugvinden op de website van de Belgische Vereniging voor Geriatric en Gerontologie (www.geriatric.be). Zo zal het ook in de toekomst gemakkelijker zijn om regelmatig de tekst te actualiseren

Het samenstellen en redigeren van de teksten in beide landstalen vereiste heel wat energie en discussie. Het redactiecomité wenst dan ook de firma Pfizer te danken voor de volgehouden logistieke steun en de organisatie van de vertaling van de basisteksten. Ook het uiteindelijk beschikbaar stellen van de teksten, zowel in druk als elektronisch op de nieuwe website van de Belgische Vereniging voor Gerontologie en Geriatric zou niet mogelijk geweest zijn zonder deze steun.

De leden van het redactiecomité, tenslotte, zijn verheugd om u hier de tweede versie van “Geriatric, Dagelijkse Praktijk” te kunnen voorstellen waarbij zij hopen dat deze editie een even groot succes zal worden als de eerste.

DEEL 1 Algemene aspecten

Hoofdstuk 1	Gerontologie	8
	Biogerontologie	9
	Laboratoriumwaarden	16
	Farmacologie	23
	Preventie	39
Hoofdstuk 2	Geriatrische patiënt	48
	Geriatrisch profiel	49
	Fragiliteit	53
Hoofdstuk 3	Evaluatie	60
	Evaluatieschalen	61
Hoofdstuk 4	Grote problemen	70
	Verwardheid	71
	Vallen	74
	Slaappatronen	83
	Fysiek vermogen	88
	Immobilisatie	92
	Voeding	96
Hoofdstuk 5	Palliatieve zorg	103
	Terminaal stadium	104
	Ethische dilemma's	109
Hoofdstuk 6	Zorgstructuren	112
	Voorzieningen	113
Hoofdstuk 7	Juridische aspecten	122
	Ouderenrecht	123
	Mishandeling	147

DEEL 2 | Klinische aspecten

Hoofdstuk 1	Urgenties	153
	Urgenties	154
Hoofdstuk 2	Vasculaire & cardiorespiratoire problemen	159
	Cardiologie	160
	Hartinsufficiëntie	169
	Hypertensie en CVA	178
	Respiratoire problemen	192
Hoofdstuk 3	Infectieziekten	197
	Infectieziekten	198
Hoofdstuk 4	Metabolisme	203
	Pathologie van de schildklier	204
	Diabetes Mellitus	217
	Nierfunctie en elektrolytenstoornissen	229
	Anemie	239
Hoofdstuk 5	Psychogeriatric	246
	Dementie	247
	Depressie	259
	Delirium	265
	Alcoholisme en misbruik van tranquillizers	275
Hoofdstuk 6	Maligne aandoeningen	285
	Maligne aandoeningen	286
Hoofdstuk 7	Incontinentie & andere urologische problemen	301
	Incontinentie en andere urologische problemen	302
Hoofdstuk 8	Huidaandoeningen	309
	Huidaandoeningen	310
Hoofdstuk 9	Digestieve aandoeningen	315
	Gastro-intestinaal bloedverlies	316
	Dysfagie	319
	Obstipatie	323
	Icterus	327
Hoofdstuk 10	Locomotorische problemen	337
	Locomotorische problemen	338
Hoofdstuk 11	Ziekte van Parkinson en tremor	348
	Ziekte van Parkinson en tremor	349
Hoofdstuk 12	Zintuigen	361
	Presbycusis	362
	Oogaandoeningen	371
Appendix		382
	Schalen	383